Barn som är närstående

VÄGLEDNING OCH ANSVARSNIVÅER FÖR VERKSAMHETSANPASSADE RUTINER FÖR INFORMATION, RÅD OCH STÖD

Vägledning vill ge underlag och inspiration till utveckling av rutiner för det vardagliga arbetet.
Detta är ett av tre dokument som syftar till att uppmärksamma barn som är närstående i enlighet med Barnkonventionen och tillägget i Hälso- och sjukvårdslagen.
Övriga dokument heter *Checklista* och *Kunskapsunderlag*.

Stockholms läns landsting

Innehåll

Barns rätt till information, råd och stöd 3

Lagar och styrdokument 3

Ansvar 5

Verksamhetschef 5

All personal som möter barn som är närstående 5

Behandlingsansvarig vårdpersonal 5

Berörda politiska nämnder, förvaltningar, styrelser och vårdgivare 5

Identifiera och dokumentera 6

Ta reda på om patienten har barn och dokumentera 6

Identifiera barnets behov av information och råd 6

Identifiera barnets behov av stöd 6

Verksamhetsstöd 8

”Barnets trygghet stärks om det känner att den närstående är väl omhändertagen.”

Barns rätt till information, råd och stöd

I en situation där barn lever tillsammans med en vuxen patient som har en allvarlig fysisk sjukdom, psykisk störning eller funktionsnedsättning (se lagtexten på nästa sida), ska barnet uppmärksammas. Observera att det även gäller långvarig, icke-akut sjukdom där överlevnaden ej bedöms hotad.

BARNET HAR RÄTT TILL information och stöd. Barnets trygghet och förståelse ökar genom att det blir uppmärksammat. Detta är uttalat i FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) och reglerat i Hälso- och sjukvårdslagen och Patientsäkerhetslagen.

Det är angeläget att underlätta för patienten och vårdpersonalen att möta barnets tankar och frågor utifrån olika perspektiv:

- för *barnet* är det viktigt att få förklarat vad som sker och varför. Barnet måste bemötas så att det inbjuds att visa sina känslor och ställa sina frågor. Barnets trygghet stärks om det känner att den närstående är väl omhändertagen.
- för *patienten* är det angeläget att få stöd i att möta barnets tankar och frågor samt att avlastas genom att känna att barnet får stöd från andra vuxna.
- för att *vårdpersonalen* ska kunna hantera närstående barn och det ansvar som lagstiftningen innebär och därmed kunna öka kvalitén i vården.

Lagar och styrdokument

TILLÄGGET I HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSLAGEN ”att särskilt beakta barn som närstående” trädde i kraft den första januari 2010 (5 kap. 7 § HSL. I Patientsäkerhetslagen (6 kap. 5 § Patientsäkerhetslagen) har en likalydande bestämmelse införts. Med barn avser lagen personer upp till 18 år.

Med anledning av tillägget i 5 kap. 7 § HSL redogör Socialstyrelsens Meddelandeblad 2010/4 för frågor om sekretess, tystnadsplikt och anmälningsplikt enligt Socialtjänstlagen kap 14. I informationen lyfts barnets rätt att komma till tals och få möjlighet att vara delaktig.

”För att kunna beakta ett barns behov av information, råd och stöd är det viktigt att barnet självt får framföra sin egen uppfattning och sina egna önskemål.”

Enligt *Handlingsplan för arbetet med Barnkonventionen inom Stockholms läns landsting*, prioriteras barnets rätt till respektfullt bemötande (artikel 2), information (artikel 17) och delaktighet (artikel 12) för att bidra till barnets rätt till jämlik hälsa (artikel 24). En av Barnkonventionens artiklar innefattar också stöd i föräldraansvaret (artikel 18). *Mer information om Barnkonventionen i SLL.*

5 kap. 7 § Hälso- och sjukvårdslagen och 6 kap. 5 § Patientsäkerhetslagen

Hälso- och sjukvården ska särskilt beakta ett barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har

- *en psykisk störning eller en psykisk funktionsnedsättning,*
- *en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, eller*
- *ett missbruk av alkohol eller annat beroendeframkallande medel.*

Detsamma gäller om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med oväntat avlider.

FN:s konvention om barnets rättigheter

Artikel 2 *Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Inga barn får diskrimineras.*

Artikel 17 *Alla barn har rätt till att få information, till exempel via tidningar, böcker, radio, TV och internet.*

Artikel 12 *Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör dem. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.*

Artikel 24 *Varje barn har rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård.*

Artikel 18 *Konventionsstaterna ska ge lämpligt stöd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och skall säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn.*

Ansvar

Ansvaret för att barn som är närstående får den information och det stöd de har rätt till enligt lagstiftningen ligger på flera nivåer. För att det ska ske måste uppdraget göras tydligt genom att integreras i verksamhetens handlingsplaner, rutiner och uppföljning. Kvalitet i vården och barnets rättigheter ska vara vägledande.

Verksamhetschef

ansvarar för att:

- medarbetarna får kunskap om de lagar och styrdokument som gäller
- skapa förutsättningar och ge möjligheter så att lagen och rutiner kan integreras i vardagsarbetet
- formulera en handlingsplan/rutiner för verksamheten. Här ska tydligt beskrivas vilket ansvar olika professioner har för barn som är närstående, samt vilka rutiner som ska gälla för att uppnå kvalitet i vården och beakta patientsäkerheten
- verksamheten erbjuder en miljö som välkomnar barn
- ge mandat och stöd för arbetet genom till exempel kunskapsspridning, utbildning och att informationsmaterial finns tillgängligt
- öka all personals kunskap och beredskap vad gäller barnkompetens i mötet med barn som är närstående samt vid behov utse särskilt ansvarigt ”barnombud”
- i verksamhetens handlingsplan särskilt beakta barnets rätt till delaktighet och involvering
- verksamheten beaktar patientens (förälder/vårdnadshavare/närstående) behov av stöd i sin relation till barnet
- uppföljning görs så att löpande revideringar av rutiner kan göras till exempel kopplat till styrkorten.

All personal som möter barn som är närstående

ansvarar för att:

- bemöta barn respektfullt och lyssnande
- anmäla till socialtjänsten om barnet riskerar att fara illa.

Behandlingsansvarig vårdpersonal

ansvarar för att:

- identifiera om patienten har närstående barn samt vilket behov barnet har av information, råd och stöd
- informera sig och följa upp patientens behov i sin relation till barnet
- dokumentera uppgifter i journalen om barn finns och vilken insats som gjorts för barnet
- rutiner finns och följs för hur ansvaret sedan fördelar sig mellan vårdpersonal (t.ex. läkare, sjuksköterska, kurator, psykolog)
- följa verksamhetens rutiner för hur bedömning ska ske, om remittering behövs och hur eventuell samverkan med andra aktörer är relevant.

Berörda politiska nämnder, förvaltningar, styrelser och vårdgivare

ansvarar för att:

- efterfråga resultat och följa upp samt vid behov aktualisera åtgärder
- öka samverkan mellan hälso- och sjukvård, kommun och frivilligorganisationer

Identifiera och dokumentera

Dokumentation och rutiner för barn som är närstående ska finnas inom varje verksamhets ledningssystem. All personal ska uppmärksamma och beakta behovet av stöd hos närstående barn till patienten. Patienterna och deras barn ska erbjudas samtal med information om sjukdomen. Personalen behöver även uppmärksamma eventuella behov av stöd i patientens föräldraroll.

Ta reda på om patienten har barn och dokumentera

- Ansvarig behandlare tar reda på om det finns minderåriga barn som bor med patienten.
- Ansvarig behandlare dokumenterar i aktuellt journalsystem, till exempel Take Care, under rubriker som till exempel ”minderåriga”, ”berörda minderåriga” och ”information om berörda minderåriga”.

Identifiera barnets behov av information och råd

- Ta reda på om barnet fått information om patientens tillstånd och givits möjlighet att uttrycka sina egna tankar för att bearbeta och förhålla sig till situationen.
- Erbjud alla barn och unga samtal, som om möjligt bör ske i samförstånd med barnets vårdnadshavare. Vid behov, ta kontakt med andra aktörer kring barnet, till exempel socialtjänst.
- Informera på ett enkelt, tydligt och åldersanpassat sätt. Ge barnet tid att förstå.

Identifiera barnets behov av stöd

- Identifiera stödbehov och dokumentera på ett strukturerat sätt att man tagit ställning till om stödbehov föreligger. Barns reaktioner kan vara olika tydliga och behov av stöd kan ändras över tid.
- Erbjud remiss/kontakt för vidare insatser om patienten vill ha stöd för sin, familjens eller barnets del, utifrån hur sjukdomen påverkar föräldraskapet/barnet.
- En nära samverkan med den kommunala sektorn, efter vårdnadshavarens godkännande, är viktigt för att ge barnet stöd i vardagen. Inventera och utveckla samverkan med stödinsatser i det omgivande samhället (skola, socialtjänst, stödgrupper för barn m.fl.).

Det är viktigt att personalen har kännedom om:

- lagstiftningen om barn som är närstående och barnets rättigheter
- barns reaktioner
- hur man bemöter och samtalar med barn
- barns ålder och mognad

För ytterligare information finns *Checklista* och *Kunskapsunderlag*.

”Tänk på att ett samtal som äger rum är bättre än de som aldrig blir av.”

Verksamhetsstöd

För att underlätta genomförandet av rutiner för barn som är närstående behövs stöd från olika verksamheter.

Personalutveckling, vårdutveckling och utbildningsansvariga för berörda organisationer
kan till exempel:
- ge kunskap om att barns/ungas rättigheter och behov som närstående inkluderas i relevanta utbildningsinsatser samt i program för nyanställda.

Kvalitetsansvariga Hälso- och sjukvården
kan till exempel:
- genomföra kvalitetsuppföljning
- göra avvikelserapportering.

Sjukhusbiblioteken
kan till exempel:
- identifiera på vilket sätt de kan stödja vårdpersonalens, föräldrars och barns behov av informationsmaterial och litteratur inom området.

Exempel på verksamhetsstöd

- Barnsamordnare, barnombud eller motsvarande som har kunskap och information kan verka för att ett barnperspektiv stärks genom konsultation, utbildningar och samtal med barn.
- Kuratorer, psykologer eller motsvarande kan ge handledning och konsultation.
- Rutiner för hur tolk används och kan nås (t.ex. telefontolk).
- Lekterapeuten kan ge pedagogiskt stöd och råd kring lekmaterial.
- Informationsmaterial finns t.ex. på intranät och i pappersform.
- Sjukhusbiblioteket har litteratur om barn och sorg och kring olika sjukdomar.
- Sjukhuskyrkan kan ge stöd, särskilt i samband med sorg.

Läs mer

Läs mer i dokumentet *Barn som är närstående – Checklista* samt dokumentet *Barn som är närstående – Kunskapsunderlag* som innehåller avsnitt om ”Planering inför samtal med barn”, ”Att samtala med barn”, ”Barns reaktioner”, ”Barns ålder och mognad”, ”Familjeperspektivet”, ”Våga se, våga agera – anmälningsskyldighet”, ”Sekretess”, ”Goda exempel”, ”Tips på länkar, litteratur och material”, ”Tips på metoder”, ”Stödverksamheter i Stockholms län”, ”Forskning – exempel” och ”Lagar och styrdokument”.

Version 2017-03-23

Barn som är närstående
består av tre delar; *Vägledning* för verksamhetsrutiner, *Checklista* för personal och ett *Kunskapsunderlag*. Materialet har tagits fram av en arbetsgrupp* med representanter från olika vårdverksamheter.

Syftet är att förbättra information, råd och stöd för barn som är närstående till hälso- och sjukvårdens patienter. Barnets rättigheter enligt Hälso- och sjukvårdslagen och barns bästa enligt Barnkonventionen är viktiga utgångspunkter.

De tre dokumenten och en affisch finns att ladda ner på
www.folkhalsoguiden.se/barnsomarnarstaende

För ytterligare information och stöd kontakta:
ludmilla.vonzweigbergk@sll.se
eller narstaendebarn@sll.se

***Arbetsgrupp**
Ylva Novak, Psykologkliniken, Karolinska Universitetssjukhuset
Kerstin Åkerlund, Råd- och stödenheten, Neurologiska kliniken, Karolinska Universitetssjukhuset
Margareta Hedström, Cancerrehabilitering, Karolinska Universitetssjukhuset
Solveig Hultkvist, Palliativ vård, Stockholms Sjukhem
Charlotte Luptovics Larsson, Psykiatri Södra Stockholm
Anette Ståhl, Psykiatri Sydväst
Margareta Cassel och **Jan Erlandsson**, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
Ludmilla von Zweigbergk, **Gunnar Åberg** och **Maria Pilblad**, Centrum epidemiologi och samhällsmedicin

ILLUSTRATIONER: LOTTA GLAVE©, FOTO: SHUTTERSTOCK
SLSO HAR NYTTJANDERÄTTEN TILL SAMTLIGA BILDER OCH ILLUSTRATIONER I DENNA PUBLIKATION.
FÖR ATT ANVÄNDA BILDERNA I ANNAT SAMMANHANG MÅSTE UPPHOVSRÄTTSINNEHAVARNA KONTAKTAS.
MER INFORMATION VIA narstaendebarn@sll.se